

ELEKTRONSKI DOKAZI U PARNIČNOM POSTUPKU – ANALIZA NORMATIVNOG OKVIRA, ELEKTRONSKOG POTPISA I SUDSKE PRAKSE

Ševal Kadrija Pupe

Univerzitet u Novom Pazaru

Novi Pazar, Republika Srbija

seval@uninp.edu.rs, <https://orcid.org/0000-0001-7808-2251>

Apstrakt

Dokazivanje predstavlja centralni deo sudskog postupka, čija je osnovna svrha utvrđivanje pravno relevantnih činjenica od značaja za donošenje odluke. Predmet ovog rada jeste analiza elektronskih dokaza u parničnom postupku, sa posebnim osvrtnom na njihov pravni položaj, dokaznu snagu i način vrednovanja u savremenoj sudskoj praksi. U radu se razmatra normativni okvir Republike Srbije i Evropske unije, uključujući pravila o elektronskom dokumentu, elektronskom potpisu, pečatu i vremenskom žigu, kao ključnim elementima za utvrđivanje autentičnosti i integriteta dokaza. Posebna pažnja posvećena je analizi sudske prakse, koja ukazuje na postojanje neujednačenog pristupa u oceni elektronskih dokaza, naročito u pogledu značaja kvalifikovanog elektronskog potpisa. Dok pojedini sudovi insistiraju na strogoj formalnoj ispunjenosti zakonskih uslova, drugi prihvataju fleksibilniji pristup, uzimajući u obzir i druge tehničke i procesne elemente koji potvrđuju identitet podnosioca i pouzdanost dokumenta. Rad takođe obuhvata uporednopravnu analizu, sa ciljem sagledavanja rešenja u drugim pravnim sistemima i mogućnosti njihovog uticaja na razvoj domaćeg prava. Rezultati istraživanja ukazuju da elektronski dokazi imaju potencijal da ostvare punu dokaznu snagu u postupku, ali da njihova praktična primena zavisi od jasno definisanih normativnih i tehničkih standarda. Istovremeno, uočena je potreba za daljim unapređenjem pravnog okvira i ujednačavanjem sudske prakse, kako bi se obezbedila veća pravna sigurnost i efikasnost postupka.

Ključne reči: dokazivanje, elektronski dokazi, parnični postupak, ZPP, vanparnični postupak.

ELECTRONIC EVIDENCE IN CIVIL PROCEDURE – ANALYSIS OF THE NORMATIVE FRAMEWORK, ELECTRONIC SIGNATURE, AND JUDICIAL PRACTICE

Abstract

Evidence-taking represents a central part of judicial proceedings, the primary purpose of which is to establish legally relevant facts necessary for rendering a decision. The subject of this paper is the analysis of electronic evidence in civil litigation, with particular emphasis on its legal status, probative value, and the manner in which it is evaluated in contemporary judicial practice. The paper examines the normative framework of the Republic of Serbia and the European Union, including rules on electronic documents, electronic signatures, seals, and time stamps, as key elements for determining the authenticity and integrity of evidence. Special attention is devoted to the analysis of case law, which indicates the existence of an inconsistent approach in the assessment of electronic evidence, particularly regarding the

importance of qualified electronic signatures. While some courts insist on strict compliance with formal legal requirements, others adopt a more flexible approach, taking into account additional technical and procedural elements that confirm the identity of the submitter and the reliability of the document. The paper also includes a comparative legal analysis aimed at examining solutions in other legal systems and their potential influence on the development of domestic law. The results of the research indicate that electronic evidence has the potential to achieve full probative value in proceedings; however, its practical application depends on clearly defined normative and technical standards. At the same time, there is a need for further improvement of the legal framework and harmonization of judicial practice in order to ensure greater legal certainty and procedural efficiency.

Keywords: evidence-taking, electronic evidence, civil procedure, Civil Procedure Act, non-contentious proceedings.

UVOD

U savremenim uslovima digitalizacije društva, elektronski dokazi zauzimaju sve značajnije mesto u parničnom postupku, iako su u domaćoj pravnoj literaturi dugo bili razmatrani pretežno u kontekstu krivičnog postupka i forenzičkih analiza. Njihova sve učestalija primena u građanskim sporovima nameće potrebu za jasnijim teorijskim određenjem i razumevanjem njihove uloge u dokaznom postupku. Polazeći od opšteg pojma dokazivanja, ono predstavlja proces u kome sud, na osnovu izvedenih dokaznih sredstava, formira zaključak o postojanju ili nepostojanju pravno relevantnih činjenica, pri čemu dokaz ne obuhvata samo sredstvo dokazivanja, već i rezultat njegove ocene (Poznić, 1993: 200).

Početkom XXI veka pitanje elektronskih dokaza dolazi u središte naučne pažnje, kao posledica ubrzanog razvoja informacionih tehnologija i digitalne ekonomije, kojima se pravo i pravosudni sistem neminovno prilagođavaju. Masovna upotreba interneta i savremenih komunikacionih sredstava dodatno potvrđuje značaj ove problematike, s obzirom na to da se svakodnevno razmenjuju ogromne količine elektronskih poruka i podataka putem različitih digitalnih platformi, dok broj korisnika interneta obuhvata više od polovine svetske populacije, što ukazuje na to da se sve veći deo društvenih i pravnih odnosa odvija u digitalnom okruženju (Gorgieva et al., 2021).

Iako elektronski dokazi predstavljaju relativno novu pojavu u procesnom pravu, njihovi temelji mogu se uočiti i u ranijim međunarodnim dokumentima. Tako je još Haška konvencija o pribavljanju dokaza u inostranstvu u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1970. godine otvorila prostor za upotrebu savremenih tehničkih sredstava u pribavljanju i izvođenju dokaza, što je dodatno potvrđeno kasnijim zaključcima i preporukama o njenoj praktičnoj primeni (Haška konvencija, 1970).

U tom kontekstu, dokazna sredstva, uključujući i elektronske zapise, imaju funkciju izvora informacija na osnovu kojih sud stiče uverenje o istinitosti spornih tvrdnji. Njihova dokazna snaga nije unapred određena, već se ceni slobodnom ocenom suda u svakom konkretnom slučaju, u zavisnosti od svih okolnosti spora (Poznić, 1993: 201). Istovremeno, cilj parničnog postupka jeste donošenje pravične odluke zasnovane na pravilno i potpuno utvrđenom činjeničnom stanju, ali istina koja se u

postupku utvrđuje nije apsolutna, već relativna kategorija, jer u velikoj meri zavisi od procesne aktivnosti stranaka i raspoloživih dokaza (Jakšić, 2015: 408).

U radu su primenjene različite naučne metode kako bi se predmet istraživanja sagledao na sveobuhvatan i sistematičan način. Pre svega, korišćen je normativno-pravni metod, putem kojeg su analizirane relevantne zakonske odredbe domaćeg i evropskog prava koje uređuju elektronske dokaze. Zatim je primenjen dogmatski metod, koji se ogleda u tumačenju i sistematizaciji pravnih normi, kao i u izvođenju zaključaka o njihovom značenju i međusobnom odnosu. Ovaj metod obuhvata i analizu pojma elektronskih dokaza, njihovih oblika i dokazne vrednosti, kao i razmatranje pravne prirode elektronskih dokumenata, elektronskog potpisa, pečata i vremenskog žiga, te njihove dokazne snage u postupku. Dalje, primenjen je uporednopravni metod, kroz poređenje rešenja u pravu Republike Srbije sa rešenjima Evropske unije i pojedinih stranih pravnih sistema, sa ciljem sagledavanja sličnosti, razlika i mogućih pravaca daljeg razvoja domaćeg zakonodavstva.

Pored navedenog, izvršena je i analiza sudske prakse, kroz razmatranje odluka domaćih i stranih sudova, sa ciljem utvrđivanja načina na koji se elektronski dokazi vrednuju u konkretnim postupcima i uočavanja eventualnih neujednačenosti u primeni prava.

Polazeći od predmeta i cilja istraživanja, u radu su postavljene sledeće hipoteze:

1. Elektronski dokazi imaju sve značajniju ulogu u parničnom postupku i mogu imati istu dokaznu snagu kao tradicionalni dokazi, pod uslovom da su ispunjeni zakonski i tehnički uslovi.
2. Postojeći normativni okvir u Republici Srbiji nije u potpunosti usklađen sa potrebama savremene sudske prakse, što dovodi do pravne nesigurnosti i neujednačenog postupanja sudova.
3. Sudska praksa pokazuje tendenciju fleksibilnijeg pristupa elektronskim dokazima, pri čemu se njihova dokazna vrednost ceni u zavisnosti od autentičnosti, pouzdanosti i okolnosti konkretnog slučaja.

POJAM ELEKTRONSKIH DOKAZA

Pojam elektronskih dokaza obuhvata širok spektar digitalnih zapisa, među kojima elektronski dokument predstavlja samo jedan od njihovih pojavnih oblika. Elektronski dokaz nije identičan elektronskom dokumentu, već uključuje i druge vrste digitalnih podataka, dok elektronski dokument kao posebna kategorija podleže specifičnim pravilima u pogledu forme i prihvatljivosti. U literaturi se ističe da potreba za štampanjem i eventualnom verifikacijom važi prvenstveno za elektronski dokument, ali ne i za sve oblike elektronskih dokaza. Primena informacionih tehnologija u građanskom postupku usmerena je na unapređenje prava na dokazivanje, izdvajanje elektronskih dokaza kao posebne kategorije i prevazilaženje jaza između pravnog sistema i tehnološkog razvoja (Parasyuk, 2025, str. 389.).

Elektronski dokazi i njihovi metapodaci omogućavaju identifikaciju izvora, kao i praćenje vremenskog i sadržinskog kontinuiteta dokaza, uključujući podatke o nastanku, izmeni i prenosu. Na taj način obezbeđuju se elementi za ocenu njihove pouzdanosti, kao što su datum, vreme i način čuvanja. U pravnom sistemu Evropske

unije tradicionalno se pravi razlika između tzv. savršenih i nesavršenih dokaza, pri čemu prvi imaju unapred određenu dokaznu snagu, dok se drugi ocenjuju prema slobodnoj proceni suda. U uslovima nedovoljno razrađene normativne regulative, elektronski dokazi u praksi se često približavaju kategoriji savršenih dokaza, budući da mogu potvrditi pravno relevantne činjenice bez oslanjanja na subjektivne procene. Ovakav pristup naglašavaju i Smernice Saveta Evrope iz 2019. godine za korišćenje digitalnih dokaza u građanskim i upravnim postupcima (Savet Evrope, 2019).

Normativni okvir Republike Srbije detaljnije uređuje elektronski dokument kao posebnu vrstu elektronskog dokaza. Elektronski dokument se izrađuje primenom informaciono-komunikacionih tehnologija, dok dokumenti koji predstavljaju arhivsku građu moraju biti prilagođeni uslovima pouzdanog elektronskog čuvanja (Zakon o elektronskom dokumentu, 2021, čl. 8.). Struktura dokumenta obuhvata unutrašnju formu, koja se odnosi na tehnički zapis sadržaja, i spoljašnju formu, koja omogućava njegovo razumevanje, pri čemu prisustvo elektronskog potpisa ili pečata mora biti jasno naznačeno (Zakon o elektronskom dokumentu, čl. 9.). Elektronski dokument nastao izvorno u digitalnom obliku smatra se originalom, dok dokument nastao digitalizacijom neelektronskog izvornika ima karakter kopije, a njegova papirna verzija nastaje štampanjem spoljašnje forme (Zakon o elektronskom dokumentu, čl. 10.). Digitalizovani i odštampani primerici mogu imati dokaznu snagu originala ukoliko su propisno overeni od strane ovlašćenih lica ili pod njihovim nadzorom (Zakon o elektronskom dokumentu, čl. 11–12.). Potvrda o prijemu elektronskog dokumenta predstavlja dokaz o izvršenom dostavljanju, dok se svaki primljeni dokument smatra posebnim, osim u slučaju očiglednog dupliranja (Zakon o elektronskom dokumentu, čl. 13–14.). Elektronska komunikacija i dostavljanje između organa i stranaka uređeni su posebnim propisima i mogu se vršiti putem različitih elektronskih kanala (Zakon o elektronskom dokumentu, čl. 15–16.).

Odredbama Sudskog poslovnika (čl. 157a–157v) uređuje se način podnošenja i postupanja sa elektronskim pismenima u sudskom postupku, pri čemu se propisuje da elektronski dokumenti moraju biti potpisani kvalifikovanim elektronskim potpisom i snabdeveni vremenskim žigom kako bi se smatrali pravno valjanim. Takvi podnesci dostavljaju se sudu elektronskim putem, uz obavezu suda da potvrdi njihov prijem i proveri tehničku ispravnost. Nakon prijema, elektronska pismena se evidentiraju u informacionom sistemu, po potrebi reprodukuju u papirnom obliku i tretiraju kao ostala pismena, dok overena kopija elektronskog dokumenta ima istu dokaznu snagu kao original (Sudski poslovnik, čl. 157a–157v).

U pogledu dokazne vrednosti, elektronski dokazi se posmatraju u okviru opštih pravila o dokazivanju. Privatne isprave nemaju unapred pretpostavljenu dokaznu snagu, te u slučaju osporavanja teret dokazivanja pada na stranu koja se na ispravu poziva (Stanković i Račić, 2019, str. 444). Njihova vrednost ocenjuje se prema slobodnom sudijskom uverenju, pri čemu sud nije vezan formalnim pravilima dokazne snage (Stanković i Račić, 2019, str. 447). Jakšić (2007) naglašava da se vrednost privatne isprave utvrđuje u kontekstu celokupnog dokaznog materijala, dok Poznić i Rakić (2015) ističu značaj verodostojnosti sadržaja i izdavaoca (str. 335).

Nowak (2026) dodaje da prihvatljivost elektronskih dokaza zahteva individualnu procenu, u zavisnosti od prirode konkretnog dokaza (str. 233).

Zakon o parničnom postupku Republike Srbije (u daljem tekstu: ZPP RS) ne sadrži posebna detaljna pravila o elektronskim dokazima, ali predviđa način elektronske komunikacije između suda i stranaka. Član 129. propisuje da dostavljanje može da se vrši elektronskim putem ukoliko je moguće obezbediti potvrdu prijema, koja predstavlja dokaz o izvršenom dostavljanju i sadrži podatke o vremenu slanja, pošiljaocu, primaocu i vrsti pisma. U tom smislu, uspostavljanje validnog prijema elektronskog podneska ima značaj i za dokazni postupak, jer sudiji olakšava dalje postupanje po tom dokaznom sredstvu, naročito u pogledu njegove identifikacije, autentifikacije i procesne upotrebe. Ipak, autentifikacija i očuvanje integriteta elektronskih dokaza predstavljaju poseban izazov, budući da se elektronski zapisi mogu relativno lako izmeniti ili obrisati bez vidljivih tragova, što otežava proveru njihove verodostojnosti. U nedostatku standardizovanih tehničkih rešenja, sudovi često pristupaju oceni ovih dokaza od slučaja do slučaja, pri čemu dodatni problem predstavlja i nedovoljna zastupljenost odgovarajućih veštačenja koja bi mogla potvrditi njihovu autentičnost. Kao posledica toga, u sudskoj praksi dolazi do neujednačenog pristupa i različitih standarda ocene elektronskih dokaza, što ukazuje na potrebu daljeg normativnog i metodološkog unapređenja ove oblasti, radi obezbeđivanja veće pravne sigurnosti i ujednačenosti sudske prakse, uz očuvanje principa slobodne ocene dokaza.

U praksi domaćih sudova, elektronski dokazi su korišćeni u različitim sudskim predmetima. Na primer, Apelacioni sud u Kragujevcu (GŽ 2724/17) prihvatio je SMS poruke kao relevantan dokaz u postupku zaštite časti i ugleda, na osnovu kojih je dosuđena pravična novčana naknada tužilji. Ovaj slučaj potvrđuje da elektronski zapisi, ukoliko se pravilno ocenjuju u skladu sa pravilima o slobodnoj oceni dokaza, mogu imati značajnu dokaznu vrednost u građanskom postupku.

U Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima ne postoje posebne odredbe koje se izričito odnose na elektronske dokaze. Međutim, praksa Evropskog suda za ljudska prava se u savremenim uslovima morala baviti ovim dokazima, specifičnostima njihovog prikupljanja i korišćenja, kao i obezbeđivanjem da njihova primena ne dovede do neopravdanog miješanja u zagarantovana prava i slobode, naročito u smislu člana 6. Konvencije (Savet Evrope, 2024, str. 5).

Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava takođe pruža značajne smernice u pogledu upotrebe elektronskih dokaza. U svojim odlukama, Sud polazi od stava da se prihvatljivost dokaza pribavljenih protivno pravu na poštovanje privatnog života ne ocenjuje izolovano, već kroz prizmu pravičnosti postupka u celini. Pri tome se posebno ispituje da li je stranci omogućeno da ospori autentičnost i zakonitost dokaza, da li je imala mogućnost da se usprotivi njihovom korišćenju, kao i da li su takvi dokazi bili odlučujući za ishod postupka (Savjet Evrope, 2024, str. 56). U tom kontekstu, odluka u predmetu Vukota-Bujić protiv Švajcarske (br. 61838/10, 18.10.2016) ukazuje da upotreba spornih video-snimaka sama po sebi ne dovodi do povrede prava na pravično suđenje, ukoliko postupak posmatran u celini ostaje pravičan. Slično tome, u predmetu López Ribalda i drugi protiv Španije (br. 1874/13, 17.10.2019), Sud je zaključio da korišćenje video-nadzora pribavljenog uz

povredu prava na privatnost ne mora nužno dovesti do nepravichnosti postupka, ukoliko su strankama bile obezbedene procesne garancije, ukljucujuci mogucnost osporavanja dokaza i cinjenicu da takvi dokazi nisu bili jedini osnov za donošenje odluke (Savet Evrope, 2024, str. 56).

Ove odluke su relevantne jer potvrđuju da se fokus ne stavlja isključivo na način pribavljanja elektronskog dokaza, već na njegovu ulogu i uticaj u konkretnom postupku, čime se naglašava značaj principa pravičnosti postupka i slobodne ocene dokaza u savremenom procesnom pravu.

EVROPSKI PRAVNI OKVIR ELEKTRONSKIH DOKAZA - ULOGA eIDAS UREDBE O UTVRĐIVANJU AUTENTIČNOSTI I DOKAZNE SNAGE

Elektronski potpis, a naročito kvalifikovani elektronski potpis, uređen je na nivou prava Evropske unije Uredbom (EU) br. 910/2014 Evropskog parlamenta i Saveta od 23. jula 2014. godine o elektronskoj identifikaciji i uslugama poverenja za elektronske transakcije na unutrašnjem tržištu, poznatom kao eIDAS uredba. Jedan od osnovnih ciljeva ove uredbe jeste pouzdana identifikacija lica u elektronskom okruženju. Uredba (EU) br. 910/2014 (eIDAS) (u daljem tekstu Uredba EU) uspostavlja jedinstven pravni okvir za elektronsku identifikaciju i usluge poverenja, čime se obezbeđuje pouzdanost i pravna sigurnost elektronskih dokaza u savremenim postupcima.

Njome se jasno razlikuju pojmovi elektronskog potpisa, naprednog i kvalifikovanog elektronskog potpisa, pri čemu kvalifikovani elektronski potpis ima najviši stepen pravne snage i pouzdanosti. Poseban značaj imaju instituti autentifikacije i elektronske identifikacije, koji omogućavaju utvrđivanje identiteta učesnika i potvrđivanje autentičnosti podataka, čime se smanjuje mogućnost zloupotreba. Uredba takođe predviđa različite nivoe sigurnosti, kao i prekogranično priznavanje elektronskih identifikacionih sredstava, što dodatno doprinosi efikasnosti i povezivosti pravnih sistema. Na taj način, eIDAS predstavlja ključni normativni temelj za prihvatanje i vrednovanje elektronskih dokaza u građanskim i upravnim postupcima.

U okviru pravnog uređenja elektronskih dokaza, posebno je značajno normiranje elektronskog potpisa, njegovih pravnih dejstava i uslova za njegovu upotrebu u pravnom prometu i sudskim postupcima. Propisuje se da elektronskom potpisu ne može biti uskraćeno pravno dejstvo niti dopuštenost kao dokaz samo zbog toga što je u elektronskom obliku ili zato što ne ispunjava uslove kvalifikovanog elektronskog potpisa, čime se potvrđuje načelo tehnološke neutralnosti i ravnopravnosti elektronskih i tradicionalnih dokaza (Uredba EU, 2014 čl. 25). Istovremeno, kvalifikovani elektronski potpis izjednačava se sa svojeručnim potpisom, proizvodi isto pravno dejstvo u pogledu dokazne snage i identifikacije potpisnika, a kvalifikovani potpisi izdati u jednoj državi priznaju se i u drugim državama (Uredba EU, 2014 čl. 25.).

Dalje, uredba uređuje uslove koje mora ispuniti napredni elektronski potpis, koji mora biti jedinstveno povezan sa potpisnikom, omogućiti njegovu identifikaciju, biti

pod njegovom isključivom kontrolom i biti povezan sa potpisanim podacima na način koji omogućava otkrivanje svake naknadne izmene, čime se obezbeđuju autentičnost i integritet elektronskih dokaza (Uredba EU, 2014 čl. 26.). U pogledu upotrebe elektronskih potpisa u javnim uslugama, propisuje se obaveza priznavanja različitih oblika elektronskih potpisa, uz zabranu postavljanja strožih zahteva od kvalifikovanog elektronskog potpisa u prekograničnim situacijama (Uredba EU, 2014 čl. 27.).

Poseban značaj imaju odredbe o validnosti kvalifikovanog elektronskog potpisa, koja podrazumeva proveru njegove ispravnosti kroz niz kriterijuma, uključujući važenje sertifikata u trenutku potpisivanja, identitet potpisnika i neizmenjenost podataka, čime se dodatno osigurava pouzdanost elektronskih dokaza (Uredba EU, 2014 čl. 32.). Takođe, kvalifikovane usluge validacije i čuvanja elektronskih potpisa doprinose dugoročnoj pravnoj sigurnosti i dokaznoj vrednosti elektronskih zapisa (Uredba EU, 2014 čl. 33–34.).

Pored elektronskih potpisa, značajnu ulogu imaju i elektronski pečati, kojima se ne može uskratiti dokazna snaga samo zbog elektronskog oblika, dok se za kvalifikovane pečate pretpostavlja cjelovitost podataka i tačnost njihovog porekla (Uredba EU, 2014 čl. 35.). Slični zahtevi kao kod potpisa važe i za napredne elektronske pečate, u cilju obezbeđenja autentičnosti i integriteta (čl. 36.). Elektronski vremenski žigovi takođe imaju značajnu dokaznu funkciju, jer se njima potvrđuje vreme nastanka određenog elektronskog zapisa, pri čemu se za kvalifikovane vremenske žigove pretpostavlja tačnost datuma i vremena, kao i neizmenjenost podataka (Uredba EU, 2014 čl. 41–42.). U vezi sa elektronskom preporučenom dostavom, propisuje se da se podacima poslatim i primljenim tim putem ne može uskratiti pravno dejstvo, dok kvalifikovane usluge obezbeđuju pouzdanu identifikaciju pošiljaoca i primaoca, kao i tačnost vremena slanja i prijema (Uredba EU, 2014 čl. 43–44.).

Iako Uredba (EU) br. 910/2014 (eIDAS) predstavlja sveobuhvatan i normativno precizno uređen okvir za elektronsku identifikaciju i usluge poverenja, njena praktična primena i dalje se suočava sa određenim izazovima. Pre svega, uočava se izvestan raskorak između normativnih rešenja i sudske prakse, budući da sudovi neretko pokazuju oprez ili rezervu prema elektronskim dokazima, naročito u pogledu njihove autentičnosti, integriteta i načina pribavljanja. Takav pristup može dovesti do neujednačenog vrednovanja elektronskih dokaza i umanjiti efekat načela tehnološke neutralnosti koje uredba promoviše.

Pored toga, tehnička složenost sistema elektronskog potpisivanja, validacije i čuvanja podataka može predstavljati značajnu prepreku za njihovu širu primenu u praksi. Ovo se posebno odnosi na manje razvijene pravne sisteme i subjekte koji ne raspolažu adekvatnim tehničkim znanjem, čime se otežava ostvarivanje pune funkcionalnosti elektronskih usluga poverenja. Iako kvalifikovani elektronski potpis ima pravno dejstvo izjednačeno sa svojeručnim potpisom, njegova praktična upotreba još uvek nije dostigla nivo koji bi odgovarao njegovom normativnom značaj.

Konačno, iako eIDAS uredba teži uspostavljanju prekogranične interoperabilnosti i uzajamnog priznavanja sredstava elektronske identifikacije, razlike u nacionalnim

pravnim okvirima, nivou digitalizacije i institucionalnoj praksi i dalje ograničavaju njenu punu delotvornost. Stoga se može zaključiti da, uprkos visokom stepenu normativne razrađenosti i značajnom potencijalu za jačanje pravne sigurnosti, potpuna integracija i afirmacija elektronskih dokaza u savremenim pravnim sistemima još uvek predstavlja nedovršen i dinamičan process (Hakić et al, 2024).

KVALIFIKOVANI ELEKTRONSKI POTPIS – PRAVNI OKVIR I ANALIZA PRAVNIH STAVOVA

Pisana forma podneska smatra se ispunjenom i kada je pravni akt izvršen elektronskim putem, pod uslovom da je potpisan kvalifikovanim elektronskim potpisom. Kvalifikovani elektronski potpis ima ključnu ulogu u elektronskom podnošenju, posebno u pogledu autentifikacije podneska i identiteta lica koje ga podnosi, čime se obezbeđuje pravna sigurnost i integritet postupka. Sa tehničkog stanovišta, elektronski potpis predstavlja skup podataka u elektronskom obliku koji su povezani sa drugim elektronskim podacima i koje potpisnik koristi za potpisivanje. Takav potpis je vezan za fizičko lice i služi njegovoj autentifikaciji, dok kvalifikovani elektronski potpis, kreiran pomoću kvalifikovanog sredstva za izradu potpisa i zasnovan na kvalifikovanom sertifikatu, poseduje posebno pravno dejstvo i izjednačen je sa svojeručnim potpisom. Ovaj institut je uključen jer predstavlja osnovu za ocenu pravne valjanosti elektronskih podnesaka i pokazuje način na koji se elektronski dokumenti integrišu u formalni pravni promet (Hakić et al, 2024).

U uporednom pravu, švajcarsko parnično pravo prepoznaje princip slobodne ocene dokaza (Kettiger, 2021), što znači da sud donosi odluku na osnovu sopstvenog uverenja, formiranog kroz ocenu svih izvedenih dokaza, isto kao u parničnom postupku Republike Srbije. Elektronski dokazi, poput izveštaja alata NetzBeweis, zauzimaju poseban značaj jer omogućavaju verifikaciju činjenica sa interneta. Ovi izveštaji sadrže elektronski potpis i potvrdu vremena pristupa sadržaju, što im daje veću pouzdanost od običnog screenshot-a. Slično, e-mail komunikacija se u Švajcarskoj i Nemačkoj priznaje kao dokaz, ali se njihova autentičnost i integritet procenjuju kroz digitalne potpise, vremenske žigove i tehnička rešenja za očuvanje sadržaja (Kettiger, 2021). U Nemačkoj, elektronski dokumenti u građanskom i krivičnom postupku podležu principu slobodne ocene dokaza i eIDAS standardima, pri čemu kvalifikovani ili napredni digitalni potpisi značajno povećavaju dokaznu snagu.

Zakon o elektronskom dokumentu, elektronskoj identifikaciji i uslugama od poverenja u elektronskom poslovanju (2021) utvrđuje da elektronskim sredstvima ne može biti osporena pravna valjanost i dokazna snaga isključivo zbog njihove digitalne forme. Kvalifikovani elektronski potpis izjednačen je sa klasičnim potpisom i može zameniti njegovu funkciju u pravnom prometu, uključujući overu potpisa kada je zakonom predviđeno (čl. 50.). Uključivanje ovog zakonskog instituta je važno jer pokazuje formalne okvire koji definišu punovažnost elektronskih dokumenata i osiguravaju pravnu sigurnost u sudskom postupku. Elektronskom pečatu ne može biti osporena pravna snaga zbog njegove elektronske prirode, dok za

kvalifikovani elektronski pečat važi pretpostavka integriteta i pouzdanosti porekla podataka. U radu organa javne vlasti, kvalifikovani elektronski pečat ili potpis imaju isto pravno dejstvo kao tradicionalni potpis i pečat (čl. 51.). Elektronski vremenski žig služi za potvrdu vremena nastanka i očuvanosti dokumenta, pri čemu kvalifikovani vremenski žig nosi pretpostavku tačnosti datuma i vremena, čime se obezbeđuje njegova značajna dokazna vrednost (čl. 52–53.). Ove norme dodatno potvrđuju integritet i autentičnost elektronskih podnesaka, što je ključno za ocenu njihove dokazne snage u praksi.

Vrhovni sud Republike Srbije u rešenju Rev2 546/2024 naglasio je da, zbog odsustva kvalifikovanog elektronskog potpisa i potvrde o prijemu podneska, dokument nije priznat kao uredan dokaz. Sud je posebno istakao značaj elektronskog potpisa, vremenskog žiga i evidencije prijema za utvrđivanje autentičnosti, identiteta podnosioca i blagovremenosti podneska. Odluka je značajna jer ukazuje na formalistički pristup sudova i praktične posledice nedostatka kvalifikovanog potpisa, što je od suštinskog značaja za pravnu sigurnost u parničnom postupku.

Viši sud u Novom Sadu u predmetu GŽ 886/14 odlučio je da elektronski podnesak proizvodi pravno dejstvo samo ako sadrži kvalifikovani elektronski potpis, budući da je pisana forma uslov punovažnosti. Nedostatak kvalifikovanog potpisa doveo je do nepriznavanja podneska kao urednog dokaza o blagovremenosti žalbe. Iz ovog rešenja proizilazi da formalizam sudova ima ključnu ulogu u oceni pravne valjanosti elektronskih podnesaka, čime se osigurava zaštita proceduralnih prava stranaka.

Upravni sud u predmetu III-2 U 679/23 od 04.08.2023. godine razmatra se pravna valjanost podnesaka dostavljenih u elektronskoj formi. Sud je istakao da se tužba može podneti kao elektronski document, ali da mora ispunjavati zakonom propisane uslove. U konkretnom slučaju tužba i dopuna tužbe dostavljene elektronskim putem nisu sadržale kvalifikovani elektronski potpis, zbog čega su ocenjene kao neuredne i nepodobne za dalje postupanje. Kako tužilac ni naknadno nije otklonio ovaj nedostatak, sud je tužbu odbacio kao neurednu. Iz napred navedenog rešenje potvrđuje se kontinuitet formalističkog pristupa u upravnom postupku i ukazuje na praktičnu potrebu poštovanja tehničkih i formalnih standarda pri elektronskom podnošenju, što znači da elektronski dokumenti mogu imati dokaznu i procesnu vrednost, samoako ispunjavaju formalne uslove.

Vrhovni sud u predmetu Rev 17815/2024 zauzeo je fleksibilniji pristup, naglašavajući da se valjanost elektronskog podneska ne može procenjivati isključivo kroz formalno postojanje kvalifikovanog potpisa, već i kroz širu elektronsku komunikaciju sa sudom, uključujući potvrdu o prijemu i identifikaciju putem informacionog sistema. Iz napred navedenog rešenja proizilazila da sudija prilikom donošenja odluke, odnosno prilikom procene autentičnosti elektronskog podneska, uzima u obzir i druge činjenice koje mogu potvrditi autentičnosti i integriteta podnetog elektronskog podneska, što je značajno za modernizaciju procesnog prava. Međutim, u odluci Apelacionog suda u Novom Sadu (GŽ 47/15) istaknuto je da elektronski dokument može imati dokaznu snagu samo ako je njegova autentičnost pouzdano potvrđena, dok neoverene kopije bez potvrde istovetnosti sa izvornim dokumentom nisu prihvaćene. Sud je zauzeto stav da Odluka je značajna jer

naglašava potrebu za formalnom verifikacijom autentičnosti, što doprinosi stabilnosti pravnog sistema i pouzdanosti elektronskog poslovanja.

U austrijskom pravu, član 294. Abs. ZPO (Zivilprozessordnung) predviđa da privatni dokument sa potvrđenim potpisom, uključujući kvalifikovani elektronski potpis, stiče punu dokaznu snagu u pogledu identiteta izdavaoca. Sudska praksa potvrđuje da dokumenti sa kvalifikovanim potpisom automatski imaju visoku dokaznu vrednost, dok dokumenti bez kvalifikovanog potpisa zahtevaju dodatnu procenu. Austrijski primer pruža komparativni uvid u kvalifikovanu pretpostavku autentičnosti i daje osnovu za poboljšanje domaće prakse.

U nemačkom pravu, kvalifikovani elektronski potpis prema članu 126a ZPO ima istu dokaznu snagu kao pisani potpis, čime se obezbeđuje pravna sigurnost i pouzdanost u proceni dokumenta. Švajcarsko pravo, kroz slobodnu ocenu dokaza (čl. 157. ZPO), omogućava sudu da proceni elektronski dokument prema njegovoj podobnosti i pouzdanosti, pri čemu kvalifikovani potpis značajno doprinosi dokaznoj vrednosti, dok su prihvatljiva i druga tehnička sredstva. Ovi primeri pokazuju kako se različiti pravni sistemi odnose prema elektronskim dokumentima, pružajući relevantnu perspektivu za unapređenje domaće prakse.

Analiza zakonskih odredbi i sudske prakse pokazuje da kvalifikovani elektronski potpis predstavlja najpouzdaniji instrument za očuvanje autentičnosti i integriteta elektronskih podnesaka. Iako odsustvo kvalifikovanog potpisa ne isključuje dokaznu vrednost, u praksi se zahteva korišćenje dodatnih tehničkih i proceduralnih sredstava kako bi se potvrdila verodostojnost dokumenta. Pravna sigurnost u ovom kontekstu osigurava se kombinacijom formalnih zakonskih uslova i tehničkih mehanizama, što omogućava efikasnu i pouzdanu primenu elektronskih dokumenata u savremenom postupku.

ELEKTRONSKA POŠTA I NJENA DOKAZNA VREDNOST U PARNIČNOM POSTUPKU

Elektronska pošta predstavlja značajan oblik digitalne komunikacije, karakteriše je brzina, ekonomičnost i mogućnost različitih vrsta podataka. U parničnom postupku njen značaj ogleda se prvenstveno u mogućnosti dostavljanja podnesaka sudu u elektronskoj formi. Prema članu 129. Zakona o parničnom postupku, dostavljanje podnesaka može se vršiti i elektronskim putem, pod uslovom da postoji pouzdan dokaz da je pismeno primljeno. Kao potvrda prijema prihvata se elektronski zapis koji sadrži podatke o vremenu slanja, pošiljaocu, primaocu i vrsti pismena. Takođe, član 98. stav 2. ZPP predviđa da elektronski podnesci imaju isto pravno dejstvo kao i pisani, ukoliko ispunjavaju propisane uslove. U skladu sa tim, kako ističu Prlja i Savović (2009), brojni pravni propisi, kako u Srbiji tako i u uporednom pravu, potvrđuju da dokumenti mogu postojati u elektronskoj formi i imati istu pravnu snagu kao i tradicionalni pisani akti.

U tom kontekstu, elektronska pošta može se smatrati vrstom elektronskog dokumenta koji nosi karakter originala, odnosno „rukopisa“ jedne ili više osoba. Kao takav, e-mail nesporno može imati status dokaznog sredstva u postupku, pod uslovom da je njegoa autentičnost i integritet pravilno potvrđena kroz tehničke i

pravne mehanizme, uključujući evidenciju prijema i mogućnost identifikacije pošiljaoca. Ovi uslovi dodatno su uređeni Zakonom o elektronskom dokumentu, elektronskoj identifikaciji i uslugama od poverenja u elektronskom poslovanju, koji zahteva upotrebu kvalifikovanog elektronskog potpisa radi potvrde identiteta pošiljaoca. Bez ovog elementa, elektronski podnesak se ne smatra urednim. Sudski poslovnik u članu 157a propisuje da sud prima elektronska pismena kao originalne elektronske dokumente, potpisane kvalifikovanim elektronskim potpisom i snabdevene vremenskim žigom, putem zvanične e-mail adrese suda. Iako normativni okvir postoji, praksa pokazuje da elektronsko dostavljanje još uvek nije u potpunosti razvijeno, pre svega zbog tehničkih ograničenja i neujednačene primene u sudovima. Dalji razvoj elektronskih sistema u pravosuđu predstavlja ključni uslov za širu primenu ovog načina komunikacije.

Značaj elektronske pošte kao dokaza u parničnim postupcima potvrđuje i praksa stranih sudova. Radni sud u Frankfurtu na Majni utvrdio je da e-mail komunikacija između stranaka pre zaključenja sporazuma može verodostojno odražavati volju stranaka i biti presudna za utvrđivanje sadržine ugovornih odnosa (Arbeitsgericht Frankfurt am Main, 2002). Slično, Evropski sud za ljudska prava u predmetu M.P. protiv Portugala ocenio je da upotreba elektronske prepiske u postupku, uz adekvatne zaštitne mehanizme, ne povređuje pravo na privatnost (European Court of Human Rights, 2021).

U Republici Srbiji stranke relativno retko predlažu e-mail kao dokazno sredstvo, ali ukoliko bi bio prihvaćen, njegovo izvođenje može se vršiti putem uviđaja. Odštampani sadržaj e-mail poruke može biti izveden čitanjem i imati karakter privatne isprave, čija se dokazna vrednost ocenjuje prema pravilima slobodne sudske ocene dokaza (Jakšić, 2007).

Zaključno, elektronska pošta može imati značajnu dokaznu vrednost u parničnim postupcima, posebno kada verodostojno odražava volju stranaka ili relevantni sadržaj komunikacije. Njena upotreba zahteva adekvatne tehničke i pravne mehanizme za potvrdu identiteta pošiljaoca i integriteta podataka, što osigurava pouzdanost i efikasnost u postupku.

ZAKLJUČAK

Na osnovu sprovedene analize može se zaključiti da elektronski dokazi predstavljaju nezaobilazan element savremenog parničnog postupka, čiji značaj kontinuirano raste uporedo sa razvojem informacionih tehnologija. Njihova dokazna vrednost danas se ne dovodi u pitanje, već se fokus pomera na uslove njihove pravilne upotrebe, pre svega u pogledu autentičnosti, identifikacije učesnika i očuvanosti sadržaja.

Normativni okvir, kako na nivou Evropske unije tako i u pravu Republike Srbije, postavlja osnovne principe ravnopravnosti elektronskih i tradicionalnih dokaza, ali istovremeno ostavlja određene praznine u pogledu njihove praktične primene. Upravo zbog toga, sudska praksa ima ključnu ulogu u oblikovanju standarda prihvatljivosti i dokazne vrednosti elektronskih dokaza. Analizirane odluke pokazuju da sudovi sve više prihvataju elektronske podneske i komunikaciju kao relevantno dokazno sredstvo, ali uz insistiranje na postojanju pouzdanih elemenata

koji potvrđuju njihovu verodostojnost. Međutim, analiza sudske prakse u Republici Srbiji ukazuje na relativno mali broj odluka koje su u značajnoj meri zasnovane upravo na elektronskim dokazima. Ovakav ograničen broj sudskih odluka dodatno otežava formiranje ujednačenih standarda i ne pruža dovoljno smernica sudijama u situacijama kada treba da odlučuju o prihvatljivosti i dokaznoj snazi ovih dokaza.

Kao i kod nas i u uporednom pravu se javljaju problem oko prihvatanja elektronskih dokaza, jer pravni sistemi još uvek nisu u potpunosti usaglasile standarde, naročito u pogledu autentičnosti i integriteta takvih dokaza. Nedostatak usklađenog pravnog okvira takođe znači da sudovi nemaju jedinstvene standarde dokazivanja za elektronske dokumente, jer u nekim slučajevima, odštampani snimak ekrana (screenshot) e – mail može biti prihvaćen bez prigovora, dok se u drugim sličnim postupcima odbijaju zbog nedostatka tehničke verifikacije. Ova nedoslednost narušava predvidivost u parničnim postupcima i obeshrabruje stranke da se oslanjaju na elektronske dokaze. Takođe, bez jasno propisanih procedura, čak i sudije koje su spremne da prihvate elektronske dokaze mogu se suočiti s poteškoćama, jer njihove odluke mogu biti osporene zbog procesnih nepravilnosti.

Rezultati istraživanja potvrđuju postavljene hipoteze. Elektronski dokazi mogu imati punu dokaznu snagu, ali njihova upotreba zavisi od ispunjenosti tehničkih i pravnih uslova. Istovremeno, uočava se nedovoljna preciznost postojećih propisa, što dovodi do neujednačene sudske prakse. Takođe, evidentna je tendencija sudova da fleksibilnije pristupaju oceni elektronskih dokaza, uzimajući u obzir sve okolnosti konkretnog slučaja.

U tom smislu, dalji razvoj pravnog okvira trebalo bi da ide u pravcu preciznijeg normiranja postupaka autentifikacije i tehničke provere elektronskih dokaza, kao i jačanja institucionalnih kapaciteta za njihovu analizu. Poseban značaj imala bi i šira i doslednija primena elektronske komunikacije u postupku, uključujući elektronsko dostavljanje podnesaka i dokaza. Time bi se doprinelo ubrzanju postupka, ostvarivanju prava na suđenje u razumnom roku i smanjenju broja dugotrajnih sporova koji u praksi često traju godinama. Ujedno, takav pristup bi doprineo većoj pravnoj sigurnosti, ujednačavanju sudske prakse i efikasnijem ostvarivanju prava stranaka u postupku.

LITERATURA

1. Gorgieva, D., Gjorgjioska, E., & Stoileva, Z. (2021). Electronic evidence in civil proceedings. *Horizons - International Scientific Journal*, 28(1).
2. Hakić, E., Mededović, E., Bulić, F. (2024). Sistem bezbednosti: karakter i vrednost znanja u njegovim proizvodima: studija Republika Srbija, Univerzitetska misao 23, Univerzitet u Novom Pazaru, ISSN 1451-3870, str. 37-53.
3. Jakšić, A. (2015). Građansko procesno pravo. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
4. Kettiger, D. (2021). *Netzbeweis als Beweismittel im schweizerischen Prozessrecht*. Jusletter IT. <https://www.jusletter-it.ch/netzbeweis-als-beweismittel-im-schweizerischen-prozessrecht>

5. Nowak, M. (2024). Electronic evidence in civil proceedings on the background of comparative law. *Studia Iuridica Lublinensia*, 33(1), 223–237. <https://doi.org/10.17951/sil.2024.33.2.223-237>
6. Parasyuk, M. V. (2025). Elektronski (digitalni) dokazi u građanskom postupku. *Analitičko-komparativno pravo*.
7. Poznić, B., & Rakić Vodinelić, V. (2010). *Građansko procesno pravo*. Savremena administracija.
8. Privedencev, O. G. (2022). Geneza elektronskih poruka kao dokaza u civilnom procesu. *National University Herald. Series: Law*, (75), 33. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.33>
9. Prlja, D., & Savović, M. (2009). E-mail kao dokazno sredstvo u uporednom pravu. *Strani pravni život*, (2), 71–84.
10. Prlja, D., Reljanović, M., & Ivanović, Z. (2012). *Internet pravo*. Institut za uporedno pravo.
11. Rechberger, W. H., & Simotta, D. A. (2017). *Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts Osnove austrijskog građanskog procesnog prava*. Manz.

Pravni akti i zvanični dokumenti

1. Haška konferencija o međunarodnom privatnom pravu. (2003). Zaključci i preporuke koje je usvojila Specijalna komisija o praktičnoj primeni konvencija: Apostil, pribavljanje dokaza i dostavljanje dokumenata. Dostupno na : HCCH | Hrvatski (Croatian), April 2026.
2. Savet Evrope. (2019). Elektronski dokazi u građanskom i upravnom postupku: Smernice usvojene od strane Komiteta ministara 30. januara 2019. i objašnjavajući memorandum. Dostupno na: Uredba - 910/2014 - EN - eIDAS - EUR-Lex.
3. Savet Evrope. (2024). Priručnik: Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava o upotrebi elektronskih dokaza. Savet Evrope. Dostupano na: 1680b200b5, mart 2026.
4. Savet Evropske unije. (2014). Uredba (EU) br. 910/2014 o elektronskoj identifikaciji i uslugama poverenja za elektronske transakcije na unutrašnjem tržištu (eIDAS). EUR-Lex.
5. Schweizerische Zivilprozessordnung (Zakon o parničnom postupku Švajcarske) donešen 19. Decembra 2008, stupio na snagu 1. Janura 2011.
6. Sudski poslovnih "Sl. glasnik RS", br. 110/2009, 70/2011, 19/2012, 89/2013, 96/2015, 104/2015, 113/2015 - ispr., 39/2016, 56/2016, 77/2016, 16/2018, 78/2018, 43/2019, 93/2019 i 18/2022).
7. Zakon o elektronskom dokumentu, elektronskoj identifikaciji i uslugama od poverenja u elektronskom poslovanju. (Službeni glasnik RS, br. 94/2017 i 52/2021).
8. Zakon o parničnom postupku Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 49/2013 - odluka US, 74/2013 - odluka US, 55/2014, 87/2018, 18/2020 i 10/2023 - dr. zakon).
9. Zivilprozessordnung (Zakon o parničnom postupku Austrije). (1895/2024). JUSLINE Österreich. Dostupan na: RIS - Zivilprozessordnung § 9 - Bundesrecht konsolidiert.
10. Zivilprozessordnung (Zakon o parničnom postupku Nemačke). (1877/2024). Savezno ministarstvo pravde. Dostupan na: ZPO - nichtamtliches Inhaltsverzeichnis.

Sudska praksa

1. Apelacioni sud u Kragujevcu. (2017). (Presuda Gž 2724/17).
2. Apelacioni sud u Novom Sadu. (2015). (Presuda Gž 47/15).
3. Evropski sud za ljudska prava. (2021). (M.P. protiv Portugala) (Predstavka br. 27516/14). <https://hudoc.echr.coe.int>
4. Radni sud u Frankfurtu na Majni. (2002). (Presuda br. 7 Ca 5380/01). JurPC Web-dokument 125/2002.
5. Upravni sud. (2023). (Presuda III-2 U 679/23).
6. Viši sud u Novom Sadu. (2015). (Rešenje Gž 886/14).
7. Vrhovni sud Republike Srbije. (2024). (Presuda Rev 17815/2024). <https://vrh.sud.rs/sr-lat/rev-178152024-31418>

SUMMARY

In modern civil proceedings, electronic evidence plays an increasingly significant role, reflecting the digitalization of the legal system and the use of new technologies in evidence collection and presentation. Electronic documents, including emails, SMS messages, screenshots, and documents signed with qualified electronic signatures, can carry the same evidentiary weight as traditional written evidence, provided their authenticity, integrity, and security are ensured. The application of the eIDAS regulation in the European Union further standardizes the use of qualified electronic signatures and electronic identification, enabling more efficient and secure judicial processes. Judicial practice demonstrates that the evaluation of electronic evidence often relies on the principle of free assessment of evidence, where courts assess the relevance and reliability of individual electronic records. Despite ongoing challenges regarding evidentiary weight and technical verification, the integration of electronic evidence represents a crucial step toward the modernization and digital transformation of civil law.